

ავთანდილ სონღულაშვილი
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების გამგე

ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვანი შენაჩენი

2015 წელს გამომცემლობა „უნივერსალმა“ გამოსცა **უჩა ბლუაშვილის** მონოგრაფია – **„საქართველოს პოლიტიკური ისტორია 1987-2003 წწ.“**. ეს საკმაოდ მოცულობითი ნაშრომი ჩვენი უახლესი ისტორიის უაღრესად საინტერესო პერიოდს ეხება. როგორც თვითონ ავტორი აღნიშნავს, ამ წლებში **„საქართველოში იყო ყველაფერი: ეროვნული მოძრაობის აღმავლობა და 9 აპრილით გამოწვეული საოცარი ერთობაც, დამოუკიდებლობის მოპოვებით, ქვეყნის საერთაშორისო აღიარებით მოგვრილი სიხარულიც და ძირძველი ქართული მიწების დაკარგვით განცდილი სიმწარეც...“** (გვ. 296). თუ ეროვნული მოძრაობის აღმავლობისა და გამსახურდიას მმართველობის ერთნაირი პერიოდი თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში მეტ-ნაკლებად შესწავლილ საკითხად მიიჩნევა, ასევე, არაერთი გამოკვლევა მიეძღვნა ტერიტორიული მთლიანობისთვის ბრძოლისა და სამოქალაქო ომის მომდევნო ორი წლის ისტორიასაც, შევარდნაძის მმართველობის შემდგომი ათწლიანი პერიოდი დღემდე ყამირად ითვლებოდა. **უჩა ბლუაშვილის აღნიშნული ნაშრომი ჩვენს ისტორიოგრაფიაში ამ ხარვეზის შევსების უდავოდ წარმატებულ ცდად უნდა ჩაითვალოს.** ნაშრომი შედგება შესავლის, ორი ნაწილის, ექვსი თავის, 32 პარაგრაფისა და დასკვნისაგან. წიგნს ერთვის ინგლისური რეზიუმეც. თანამედროვეობის ისტორიის კვლევას ერთი საჩოთირო სპეციფიკა ახასიათებს: ავტორები მათ მიერ აღწერილი ისტორიული პროცესების უშუალო თვითმხილველნი, ბევრი მათგანი კი მონაწილეცაა. „წერდე თანამედროვეობის ისტორიას, იგივეა, ხატო პეიზაჟი ნისლიან ამინდში“, – აღნიშნავს ინგლისელი ისტორიკოსი.

გარდა იმისა, რომ ამ ისტორიის ბევრი დეტალი ჯერ კიდევ ბურუსითაა მოცული, არ გახსნილა არქივები და ა. შ. პრობლემას წარმოადგენს მოვლენებისადმი მკვლევართა სუბიექტური დამოკიდებულებაც. სწორედ ამიტომ მოცემულ პერიოდზე გამოქვეყნებული ნაშრომების დიდი ნაწილი დანერგილია ტენდენციური პოზიციებიდან. მაგალითად, გამსახურდიას მიმართ სიმპატიით გამსჭვალულ ავტორთა შრომებში თავიანთი კერპის შეცდომებზე თუნდაც უბრალო მინიშნებასაც კი ვერ ნახავთ, შესაბამისად, ანტიზვიადისტთა ნაშრომებში საუბარი მხოლოდ გამსახურდიას მიერ დაშვებულ შეცდომებს შეეხება. ამ თვალსაზრისით სასიამოვნო გამოწკლისს წარმოადგენს უჩა ბლუაშვილის განსახილველი ნაშრომი. მასში ობიექტური პოზიციებიდან არის განხილული ჩვენი ისტორიის უაღრესად დრამატული მოვლენები. ავტორი პირუთვნელად აღადგენს ისტორიული პროცესის მთელ სურათს, აფიქსირებს ამ პროცესის მონაწილე თითოეული პოლიტიკური ძალის, სოციალური ფენის დამოკიდებულებას ამ პროცესებისადმი, შემდეგ კი გვთავაზობს საკუთარ ხედვას. უნდა ითქვას, რომ მოვლენების ავტორისეული აღქმა, პირველ რიგში, სწორედ მისი მიუკერძოებლობის გამო, მანამდე არსებულისგან მკვეთრად განსხვავებულია. მოვლენების ასეთი გააზრება ავტორისგან წყაროთა ბაზისა და ლიტერატურისადმი თვისებრივად ახლებურ მიდგომას მოითხოვდა. ვერ ვიტყვით, რომ ბლუაშვილის მიერ გამოთქმული ყველა დებულება და თეზისი ორიგინალური, მით უმეტეს, უკამათოდ მისაღები და გასაზიარებელია, მაგრამ ნაშრომის შინაგანი ლოგიკა, მოვლენების განვითარების ავტორისეული გააზრების თანმიმდევრულობა უდავოდ მოწონებას იმსახურებს. ნაშრომის ისტორიოგრაფიულ ნაწილში ბლუაშვილს განხილული აქვს მოცემულ პერიოდზე გამოქვეყნებული ყველა მეტ-ნაკლებად მნიშვნელოვანი წიგნი. ავტორი კრიტიკულად მიმოიხილავს თითოეულ მათგანს, აფასებს მათ ღირსებებს და ნაკლოვან მხარეებს. ჩვენს დროში განვითარებული მოვლენების მიმართ თითოეულ ჩვენგანს ჩვენი სუბიექტური დამოკიდებულება გაგვაჩნია. ნებისმიერი მეცნიერის პოლიტიკური წარმოდგენები წინდანინ არის განპირობებული ოჯახური ტრადიციების, სოციალური გარემოს, ეკონომიკური მდგომარეობის, პიროვნული მიდრეკილებების და სხვა მრავალი ფაქტორით. ბლუაშვილი ნათლად აცნობიერებს, რომ ასეთი სუბიექტი-

ვიზმისგან ვერც თვითონ იქნება დაზღვეული. და მაინც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, „ემოციების მოთოკვით და მოვლენების გონებისმიერი განსჯით“, ავტორი ახერხებს მაქსიმალურად ობიექტური იყოს და მოვლენები და პერსონები მიუკერძოებლად შეაფასოს. სარეცენზიო ნაშრომში სათანადო ყურადღება ეთმობა აფხაზური და ოსური სეპარატიზმის გამომწვევი მიზეზების ძიებას და მისადმი ქართული სახელმწიფოს დამოკიდებულებას. ავტორი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ „გამსახურდიამ და მისმა მომხრეებმა აბსოლუტურად ვერ გათვალეს, თუ რა დამლუპველი შედეგები შეიძლებოდა მოჰყოლოდა მათ იმპროვიზებულ ნაციონალიზმს ოსებთან და აფხაზებთან ურთიერთობაში. არადა, პრობლემაში პრაგმატულად მიდგომის შემთხვევაში ამ უაღრესად რეალური საშიშროების დანახვა ძნელი სულაც არ იყო. მაგალითი ხომ წინ გვედო. ბოლშევიკურმა რუსეთმა დემოკრატიულ საქართველოს სულ რაღაც სამ წელიწადში ორჯერ აფხაზები აუმხედრა და სამჯერ ოსები. მაშინ მხოლოდ იმან გვიშველა, რომ ბოლშევიკური რუსეთი თვითონ იყო სამოქალაქო ომის ალში გახვეული და აფხაზებისა და ოსების დახმარების თავი არ ჰქონდა. ახლა კი სხვა ვითარება იყო. უზარმაზარი იმპერია კუდს აუცილებლად მოიქნევდა...“ (გვ. 112). მეტად საყურადღებოა „თურქი მესხების“ გასახლების მიზეზებზე ავტორის თვალსაზრისი. ბლუაშვილი, ქართულ ისტორიოგრაფიაში პირველად, სამხრეთ საქართველოდან მაჰმადიანი მოსახლეობის გასახლებას უკავშირებს საქართველოსა და სომხეთისთვის 1918-1920 წლებში თურქეთის მიერ მიტაცებული ქართულ-სომხური ტერიტორიების დაბრუნების შესახებ საბჭოთა კავშირის ხელმძღვანელობის განზრახვას. მისი აზრით, სტალინს არ შეიძლებოდა არ გაეთვალისწინებინა, რომ ქართული მიწების დაბრუნების შემდეგ ამ ტერიტორიებზე მცხოვრები მაჰმადიანი მოსახლეობა, აჭარისა და სამცხე-ჯავახეთის მაჰმადიან მოსახლეობასთან ერთად შექმნიდა ვრცელ მაჰმადიანურ არეალს, რომელსაც შეეძლო კონფესიური და პოლიტიკური თვალსაზრისითაც პრობლემები შეექმნა პატარა ქრისტიანული საქართველოსთვის. „თურქული ცნობიერების მაჰმადიანი მოსახლეობის დეპორტაციით და მათ ადგილზე დასავლეთ საქართველოდან ქართული ცნობიერების ქრისტიანი მოსახლეობის ჩასახლებით საბჭოთა ხელმძღვანე-

ლობა ცდილობდა გარკვეულწილად დაებალანსებინა კონფესიური ვითარება სამხრეთ საქართველოში, რაც ... ხელს შეუწყობდა ინტეგრაციულ პროცესებს ამ რეგიონში“ (გვ. 79). სარეცენზიო ნაშრომში დიდი ყურადღება ეთმობა ქართულ ეროვნულ მოძრაობაში არსებული კონფრონტაციული დაპირისპირების მიზეზების კვლევას. კონკრეტული ფაქტების პირუთვნელი ანალიზით ავტორი ცდილობს გაარკვიოს, თუ ვის რა წვლილი მიუძღვის ამ დაპირისპირებაში. „მხედრიონის“ ირგვლივ გაჩაღებული დაპირისპირების კვლევისას უჩა ბლუაშვილი დაასკვნის: „შეურიგებელი ოპოზიციის საქციელს გამართლება არა აქვს. ის ეროვნულ ხელისუფლებას მტერივით ექცეოდა და ნორმალური მუშაობის საშუალებას არ აძლევდა. მაგრამ ხელისუფლებამაც ვერ გამოიჩინა არა თუ მისთვის ესოდენ აუცილებელი „მეტი პასუხისმგებლობა“, არამედ თავისი არანაკლებ ხისტი და უკომპრომისო პოლიტიკით ხელიდან გაუშვა ოპოზიციის ინიციატივით დაწყებული მისი რიგების გახლეჩის რეალური შანსი“. უჩა ბლუაშვილს მოჰყავს ინგლისელი ავტორის – სტივენ ჯონსის სიტყვები, რომლითაც ეს უკანასკნელი გამსახურდიას მმართველობას ახასიათებს: „საქართველო იქცა არაკომპეტენტური ავტორიტარიზმის მაგალითად... მთელს საბჭოთა სივრცეში“. გამსახურდიას მართვის მეთოდები, როგორც იგივე ავტორი თვლის, „ნაციონალიზმის, პოპულიზმის, რელიგიურობისა და კონსერვატიზმის ნარევი იყო... გამსახურდია ისე იქცეოდა, როგორც საბჭოთა პარტიული ბოსი: გულში ქართულ ეროვნულ ინტერესებს ატარებდა, მაგრამ ავტორიტარული ჩვევები საბჭოთა სისტემისგან ჰქონდა შესისხლხორცებული“. ბლუაშვილის აზრით, „გამსახურდიას პიროვნულმა ნაკლმა – ეჭვიანობამ და უნდობლობამ მას ყველა ის პოლიტიკური ჯგუფი და პიროვნება ჩამოაშორა, რომელსაც მისი დაცვა შეეძლო. მან მოახერხა ერთდროულად ანტირუსულიც ყოფილიყო და ანტიდასავლურიც. ის ერთდროულად ებრძოდა „წითელ ინტელიგენციასაც“, კომუნისტებსაც, სამღვდელოებასაც, სტუდენტებსაც, გუშინდელ მოკავშირეებსაც. საბოლოოდ მან თავის წინააღმდეგ მთელი სამყარო აიმახედრა. გამსახურდიას ამბიციურმა რადიკალიზმმა ქართული პოლიტიკური სპექტრი გახლეჩა და ერთმანეთს სამკვდრო-სა-

სიცოცხლოდ დაუპირისპირა“ (გვ. 130). რა მოხდა საქართველოში 1991-1992 წლების დეკემბერ-იანვარში? ამ თემაზე არაერთმა მკვლევარმა გამოთქვა თავისი აზრი. ცხადია, უჩა ბლუაშვილსაც არ აუვლია გვერდი ამ მნიშვნელოვანი საკითხისთვის. დასახელებული მოვლენის მისეული შეფასება მეტი სისრულით ასახავს მომხდარის არსს: „სახელისუფლებო გუნდში მომხდარი განხეთქილების შედეგად ოპოზიციაში გადასულმა პოლიტიკოსთა და ეროვნული გვარდიის ნაწილმა, ციხიდან გათავისუფლებული ჯაბა იოსელიანის „მხედრიონის“ შეიარაღებული მხარდაჭერის, აგრეთვე, პოლიტიკურად საზოგადოების ყველაზე უფრო აქტიური ნაწილის – ინტელიგენციისა და სტუდენტობის მორალურ-პოლიტიკური თანაგრძნობით, გარეშე ძალის სამხედრო და მატერიალურ-ტექნიკური მხარდაჭერის გზით საქართველოში მოახდინა სახელმწიფო გადატრიალება. ინტელიგენციისა და სტუდენტი ახალგაზრდობის დიდი ნაწილის ოპოზიციური განწყობა განპირობებული იყო ხელისუფლების ხისტი, მოუქნელი, ავტორიტარული მმართველობითი კურსით, უაღრესად რთულ პოლიტიკურ ვითარებაში ლავირების უუნარობით, მძიმე შეცდომებით“ (გვ. 190). მათ პასუხად, ვინც გადატრიალების მთავრ მოთავედ „წითელ ინტელიგენციას“ ასახელებს, უჩა ბლუაშვილი აღნიშნავს: „გადატრიალებამდე საქმე ხელისუფლებამ მიიყვანა და არა ინტელიგენციამ. ბოლოს და ბოლოს, აჯანყების მთავარი ორგანიზატორები – სიგუა და კიტოვანი ხომ ამ ხელისუფლების განაყოფები იყვნენ“ (გვ. 190). უჩა ბლუაშვილი უფრო მკაცრია ზვიად გამსახურდიას მიმართ და შედარებით ლოიალური ედუარდ შევარდნაძის მიმართ. თუმცა, ეს გარემოება მას ხელს არ უშლის, სადაც საჭიროა, შევარდნაძის მიმართაც კრიტიკული და ზედმეტად მკაცრიც კი იყოს. მაგალითად, ქართულ-აფხაზური კონფლიქტის პერიპეტიების და მასში რუსეთის საძრახის როლზე საუბრისას, ის აღნიშნავს: „ელცინისადმი შევარდნაძის ასეთი მიმდნობი დამოკიდებულება არანაირ ჩარჩოში არ ჯდება. მას გულუბჟყვრილობასაც ვერ დაარქმევ. ეს სრული სიბრყევეა!“ (გვ. 252). დამოუკიდებელი საქართველოს სათავეში მყოფი შევარდნაძის მოღვაწეობაში ავტორი ორ პერიოდს გამოყოფს: 1. 1992-1998 წლები. ბლუაშვილის აზრით, შევარდნაძის საერთაშორისო ავტორიტეტმა მაშინ შიმშილით სიკვდილისგან იხსნა ქვეყნის მო-

სახლეობა. პოზიტიური როლი შეასრულა უაღრესად რთულ პოლიტიკურ ვითარებაში ლავირების, კომპრომისების მიღწევის შევარდნაძისეულმა უნარმაც. შევარდნაძემ ქვეყანა ბენვის ხიდზე ატარა და ფართომასშტაბიან სამოქალაქო ომს აარიდა. ასევე მეტად მნიშვნელოვანი იყო ქვეყნის პერსპექტივის მისეული ხედვაც, რამაც საქართველოს რეგიონული და ეკონომიკური ფუნქცია შესძინა და ა. შ. **2. 1998-2003 წლები.** უკვე ასაკში მყოფმა შევარდნაძემ მხარი ვერ აუბა მის გუნდში გაჩენილ ახალგაზრდა რეფორმატორთა მოძრაობას და კორუმპირებული მოხელეების დამცველის როლში მოგვევლინა. ხელისუფლების შენარჩუნებისთვის ის არჩევნების აშკარა ფალსიფიცირების, დემაგოგიისა და კორუმპირებულ ძალებთან თანამშრომლობის გზას დაადგა. „პროგრესულ ძალებთან პრეზიდენტის დაპირისპირებამ ქვეყნისთვის სავალალო შედეგი გამოიღო – ხელისუფლების უმაღლესი ეშელონებისკენ გზა ავანტიურისტ, გაუნონასწორებელ პიროვნებებს გაეხსნათ“ (გვ. 468). ასეთივე გაუნონასწორებული პოზიციებიდან აფასებს უჩა ბლუაშვილი სააკაშვილისა და მისი გუნდის საქმიანობასაც. სააკაშვილის ხელისუფლებაში მოსვლით „საქართველოში დაიწყო სახელმწიფოებრიობის განმტკიცების, ბოლომდე გაუთვლელი, მაგრამ მაინც საჭირო რეფორმების, სწრაფი ეკონომიკური აღმავლობის, ეფექტური ანტიკორუფციული პოლიტიკის განხორციელების, საგადასახადო სფეროში სახელმწიფო წესრიგის დამყარების, ხელისუფლების მიერ ადამიანის უფლებების ფეხქვეშ გათელვის, კრიმინალის წინააღმდეგ კრიმინალური მეთოდებით ბრძოლის, ქურდული რეკეტის სახელმწიფო რეკეტით ჩანაცვლების 9 წლიანი პერიოდი“, – წერს ის (გვ. 458). როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ავტორის ზოგიერთი დებულება საკამათოა. მაგალითად, 1989 წლის 9 აპრილს თბილისში განვითარებული მოვლენების შეფასებისას აღნიშნავს რომ: „სწორედ 9 აპრილის მოვლენების შედეგად საქართველომ საბოლოოდ გადაუხვია ბალტიისპირული სცენარით პროცესების განვითარების გზიდან. 9 აპრილმა ქვეყნის კომუნისტური ხელმძღვანელობის სრული დამბლა გამოიწვია. ხელისუფლებამ მთლიანად დაკარგა კონტროლი მოვლენების განვითარებაზე. ინიციატივას სრულად და საბოლოოდ დაეუფლნენ რადიკალები. კომუნისტური დიქტატურა რადიკალთა დიქტატურამ შეცვალა. იმპერიის მი-

ერ 9 აპრილს ქართველი ხალხის მიმართ ჩადენილმა საშინელმა დანაშაულმა ერთბაშად გაარადიკალა ხალხის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რითაც დაუყოვნებლივ ისარგებლეს რადიკალებმა, უპირველეს ყოვლისა კი ზვიად გამსახურდიამ“ (გვ. 68). მოვლენების განვითარების ბალტიისპირული სცენარი არჩევნების გზით ხელისუფლების სათავეში ეროვნული ძალების მოსვლას ითვალისწინებდა. ბალტიისპირულ სცენარში მთავარი სწორედ ეს იყო. ამ სცენარზე ზვიად გამსახურდიას უარი არ უთქვამს. შესაძლოა, ავტორს მხედველობაში აქვს ქართველი რადიკალების დამოკიდებულება ინტელიგენციასთან, პატრიოტულად განწყობილ სხვა ძალებთან. ბალტიისპირეთის რესპუბლიკების ეროვნულმა მოძრაობებმა დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლაში კომუნისტების ჩართვაც კი მოახერხეს. ლიტვის, ლატვიის, ესტონეთის რადიკალური ეროვნული ძალები მჭიდროდ თანამშრომლობდნენ თავიანთ ინტელიგენციასთან. მაშინ, როდესაც ხელისუფლების სათავეში მოსულმა გამსახურდიამ მტრად არა მარტო ინტელიგენცია და სტუდენტობა, არამედ რადიკალური ოპოზიციის საკმაოდ დიდი ნაწილიც მოიკიდა. ამით ქართული ეროვნული მოძრაობა მართლაც მკვეთრად განსხვავდებოდა ბალტიისპირული ეროვნული მოძრაობებისგან. თუ ბლუაშვილი „ბალტიისპირული სცენარიდან გადახვევაში“ ამას გულისხმობს, მაშინ ეს ნათლად უნდა გამოეკვეთა. როგორც კომპრომისული გადაწყვეტილებით არ არის ბოლომდე კმაყოფილი არცერთი მხარე, ისე დაპირისპირებულ მხარეებად დაჩიხულ დღევანდელ საქართველოში ბლუაშვილის მოცემული ნაშრომი ბოლომდე ვერც ერთ მხარეს ვერ დააკმაყოფილებს. მიუკერძოებელი მკითხველისთვის კი სარეცენზიო წიგნი საქართველოს უახლესი ისტორიის ამ უაღრესად საინტერესო პერიოდის გაცნობის საუკეთესო საშუალებას წარმოადგენს. **მიგვაჩნია, რომ უჩა ბლუაშვილის ნაშრომი – „საქართველოს პოლიტიკური ისტორია“, ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვანი შენაძენია.** მისასალმებელი იქნებოდა, თუ ავტორი მუშაობას გააგრძელებდა და 2003 წლის შემდგომ პერიოდსაც ასეთივე გულისყურით და ობიექტურობით შეისწავლიდა.

Avtandil Songulashvili

Doctor of Historical Sciences, Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology, the Head of the Department of the Modern and Contemporary History

The Considerable Acquisition of Georgian Historiography

Summary

In the 2015 publishing house „Universal“ published the work by **Ucha Bluashvili –“Georgian Political History in the 1987-2003“**. This sufficiently big work concerns to the exceptionally interesting period of our newest history. The author impartially reconstructs the whole picture of the historical process, fixes the relation of all political forces and social layer, participant of this process, to these events, after that he proposes his own view regarding these processes. It must be mentioned that the author's perception of these events, in the first place, caused by his impartiality, is sharply different from the existent view. This new interpretation required from the author qualitatively new approach to the historical sources and literature. We cannot say that all the theses expressed by Bluashvili is original and moreover we should not get and share it without discussion, but the inner logic of the work, consistency of authors interpretation of the event development undoubtedly deserves approval.